

CONTROLUL CIVIL-DEMOCRATIC ASUPRA ARMATEI

CIVIL-DEMOCRATIC CONTROL OVER THE ARMY

Marian Paul FUSEA*

Rezumat: Discursul tematic este angajat pe trei piloni ai cercetării epistemologice: aserțiuni conceptuale, caracterul necesar al controlului civil-democratic asupra instituției militare și forme, consacrate istoric, ale controlului civil asupra armatei. Coordonatele conceptuale și caracteristicile controlului civil asupra armatei se întemeiază pe valori, precum: legitimitate și necesitate democratică, întemeiere constituțională, factor de sporire a credibilității în instituția militară, vector al dezvoltării apropierei și coeziunii dintre armată și societate, proces de potențare a performanței instituției militare. Caracterul necesar al controlului este determinat de fundamente istorice, sociale, politice și democratice. Formele controlului civil sunt evidențiate din perspectivă istorică, socială și politică. Concluziile analitice semnifică virtuțile consacrate ale controlului civil democratic asupra armatei.

Cuvinte-cheie: Control civil-democratic, administrația militară, armata, stat de drept

Abstract: The directions of research of the present paper followed the three pillars of epistemological research: conceptual assertions, the need for the civil-democratic control over the military institution and the historically demonstrated types of exercising civil-democratic control over the army. Conceptual coordinates and characteristics of civilian control over the army are based on values such as legitimacy and democratic necessity, constitutional fundament, a factor of boosting the credibility of the military institution, a vector of development of the cooperation and cohesion between army and society, a process of increasing the performance of the military institution. This control has to be performed due to historical, social, political and democratic reasons. The types of civilian control are highlighted through historical, social and political perspectives. The analytical conclusions show the importance of democratic civilian control over the army.

Keywords: civil-democratic control, military administration, army, rule of law

---

* Doctorand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, fuseapaul@gmail.com

Aserțiuni conceptuale

Controlul civil-democratic asupra instituției militare, în fond asupra folosirii forțelor armate ale statului, constituie atât chintesența relațiilor dintre militari și societate, cât și certitudinea definită constituțional că forța militară a statului, va fi utilizată în strictă conformitate cu sistemul normativ-legislativ care îi guvernează statutul specific. Bunăoară, trebuie să admitem că nu are un caracter imperativ, situându-se conceptual în coordonatele clasice ale naturii sale acționale, în sensul că este asemenea *controlului social* care „este rezultatul raporturilor de interdependență între elementele unui sistem și al determinării componentelor de către sistemul căruia îi aparțin (...), putând fi reglementat prin mijloace formale (norme instituționale impersonale, coduri) sau informale (autocontrol).”¹ În fond, putem admite că, în ceea ce privește strict relațiile civil-militare, avem de-a face cu „procesul de formare a unui mecanism de management al relațiilor dintre armata profesionistă și autoritatea legitimă a statului.”²

Exercitarea acestui control, însă, nu este lăsată la voia întâmplării. Dincolo de exigențele impuse de natura sistemului legislativ care reglementează existența, rolul și misiunile instituției militare, instituțiile care garantează starea și condiția statului democratic au generat implicit și explicit obligativitatea ca acest control să aibă un caracter democratic, bunăoară să fie în consens cu esența relațiilor manifeste din sistemul social. Tocmai această perspectivă a impus, nu întâmplător, sintagma „*control civil-democratic*”, care, fundamental, impune *civililor*, aparținând instituțiilor democratice ale statului, ca asupra armatei să exercite un control în strictă conformitate cu litera și spiritul Constituției și al legilor țării, iar *militarilor*, obligativitatea profesională de a se supune lucrativ unui asemenea control.

În același timp, „*controlul civil-democratic*” asupra instituției militare este reclamat în mod necesar de însăși natura democratică a sistemului social, precum și de faptul că „*existența unei transparențe reale a armatei este mai avantajoasă și mai eficientă într-un stat, decât situația în care armata este ruptă de societate și plasată deasupra legii.*”³

¹ Apud Cătălin Zanfir, Lazăr Vlăsceanu, *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, 1993, p.138.

² Marian Zulean, *Militarul și societatea. Relațiile civil-militare la începutul mileniului al III-lea*, Editura Militară, București, 2008, p. 39.

³ Mircea Cozma, *Relațiile civil-militare în societatea românească*, Editura AFT, 2002, p.39.

În drumul spre o anume definiție a „*controlului civil-democratic*”, plecăm de la realitatea potrivit căreia, conceptual, acesta consistă într-un ansamblu coerent de teze, idei, proceduri, legi și acte normative, standarde și tradiții, în temeiul cărora se exercită constituțional autoritatea politică civilă asupra forțelor armate ale unei țări.⁴ Aceasta, implicit, determină aserțiunea potrivit căreia „*legitimitatea controlului civil este asigurată de legitimitatea procesului democratic, prin intermediul căruia voința populară este delegată autorității politice.*”⁵ Deși nu se face o distincție anume, de fapt, *stricto sensu*, nici nu există, în literatura de specialitate sunt utilizate, cu referire la instituția militară, în mod frecvent, una din sintagmele „*control civil*”, „*control civil-democratic*” și/sau „*control democratic*”, chestiune care nu poate fi atribuită confuziei, ci, mai degrabă, unui anume automatism simplificator, consacrat ca atare. Dar, nu numai. De fapt, este evident, controlul democratic nu poate fi exercitat decât de către civili, ca reprezentanți ai autorității politice, alese democratic.

Opinăm, însă, că adăugarea în sintagma definiției a atributului „*democratic*” nu este întâmplătoare, cel puțin până la maturizarea democratică deplină a societății noastre. Acesta, deoarece și în regimul totalitar comunist asupra armatei se exercita un anumit tip de control civil care, însă, îmbrăca atributele esențiale ale regimului dictatorial, bunăoară era nedemocratic. Or, caracterul democratic al controlului este relevat tocmai de exercitarea acestuia de către autoritățile civile legitime ale statului, alese în mod democratic.

Recurgerea operațională la una din cele trei sintagme evidențiază dreptul societății democratice, dar și pe cel al societății civile, entități între care nu sunt nicidecum frontiere rigide, imuabile, ele coexistând într-o largă întrepătrundere principială și acțională, de a fi neîncetat atente ca forțele armate să acționeze exclusiv și deplin în consens cu responsabilitățile conferite constituțional. Tocmai în acest spirit poate fi definit *caracterul democratic al controlului asupra forțelor armate, activitate care „reprezintă ansamblul prerogativelor conferite de Constituție și lege autorităților societății politice – democratic alese – de a stabili cadrul normativ privind organizarea, funcționarea și responsabilitățile forțelor armate, de a fixa limitele lor de acțiune, precum și de a verifica modul în care activitatea acestora este conformă dispozițiilor legii și hotărârilor autorităților civile competente.*”⁶ Mai mult decât atât, în consens cu tezele afirmate se impune

⁴Alexandru Baboș, Florentin Udrea, *Relații civil-militare.Curs*, Editura CTEA, București, 2006, p. 95.

⁵Ibidem, p. 95.

⁶ Gheorghe Diaconescu, Floarea Șerban, Nicolae Pavel, *Controlul democratic asupra Armatei României*, Editura Enciclopedică, București, 1996, p.211.

asertiunea potrivit căreia controlul democratic asupra armatei este expresia naturală a unor relații democratice dintre armată și societate, „înțelese ca un mecanism complex de supraveghere democratică a armatei, de exercitare a controlului civil de către politicienii aleși democratic și existența unei armate profesionalizate ce funcționează ca organizației expert pentru apărarea statului.”⁷

Caracterul necesar al controlului civil-democratic asupra instituției militare

Înțelegând războiul, ca fenomen social, drept o prelungire a politicii cu alte mijloace și, implicit, forțele armate ca instrument al strategiei politice, Clausewitz considera că „Subordonarea punctului de vedere politic celui militar ar fi absurdă, căci politica a generat războiul, ea este inteligența, iar războiul numai instrumentul și nu invers. Nu rămâne, deci, posibilă decât subordonarea punctului de vedere militar celui politic.”⁸ În spiritul aceleiași filozofii, un secol mai târziu, Georges Clemenceau afirma că „Războiul este o treabă mult prea importantă pentru a fi lăsat în seama armatei.”⁹ În cazurile invocate, trimiterea directă la război și exemplificarea prin acesta a unei realități de fapt, se are, implicit, în vedere armata, ca unică instituție a statului specializată în utilizarea violenței armate, inclusiv în purtarea războiului. Ce înseamnă o asemenea teză în configurarea raporturilor dintre societatea politică, rezumată la ceea ce înseamnă politică, și armată? Înseamnă că, cel puțin o dată cu debutul epocii moderne, când statul s-a impus ca sistem organizațional al unei comunități, într-un cadru teritorial bine determinat, și a dispus de un organism militar care să îi apere interesele, a și creat mijloacele și instrumentele necesare să țină sub control instituția militară. De fapt, și în istoria premodernă, din această perspectivă, lucrurile au stat asemănător, în sensul că încă de la apariția lor, odată cu depășirea orânduirii primitive, indiferent de natura acestora – sclavagist sau feudal, statele au dispus de o anumită forță militară, de armate bunăoară, aflate în slujba, implicit sub controlul, forțelor dominante în societate.

Fără să intrăm în detalii ale evoluției istorice a raporturilor dintre forțele dominante ale statului, indiferent de caracterul acestora – despotice, autoritare, dictatoriale sau democratice – și instrumentul de care dispunea să îi apere interesele, respectiv armata, este evident că în oricare dintre organizările statale specifice istoriei, instituția militară s-a aflat sub o formă sau alta de control, specific, în fond, naturii și dezvoltării organizației statale. Practic, o privire retrospectivă asupra

⁷ Marian Zulean, *Op.cit.* p.40.

⁸ Carl von Clausewitz, *Despre război*, Editura Militară, 1982, p.65.

⁹ Colectiv, *Reflecții și maxime*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p.493.

raporturilor istorice dintre stat și organizația militară de care dispunea, denotă patru tipuri de control exercitat asupra instituției militare, respectiv: controlul specific statului sclavagist, care era un control al clasei dominante, reprezentate de către stăpânii de sclavi și pătura conducătoare; controlul asupra armatelor feudale, a căror caracteristică o reprezenta mercenariatul, controlul exercitându-se prin evaluarea și, eventual, amendarea serviciilor militare cumpărate; controlul aplicat în statele capitaliste moderne, când armata avea atributul de instrument al societății și deservea interesele statului; controlul specific statelor și societăților democratice, când armatele sunt supuse controlului civil-democratic. Practic, controlul asupra armatei are, istoric, vârsta armatei, ca instituție a statului, existența însăși a armatei determinând în mod necesar controlul asupra ei.

În exercitarea controlului asupra armatei, calitatea subsistemului legislativ referitor la instituția militară este decisivă. Ambiguitatea și incoerența în fundamentarea și definirea rolurilor și a misiunilor atribuite armatei, pot genera tendințe contraproductive social și statal, cu consecințe imprevizibile, posibil a fi greu de surmontat. Or, este cât se poate de evident că, necesitatea controlului asupra armatei decurge din chiar rolul său social și rezidă în nevoia cursivă a societății de a-i controla capacitatea de a-și îndeplini întocmai prerogativele care-i sunt atribuite constituțional. În ultimă instanță, caracterul necesar al controlului instituției militare urmărește ca, în planul legislației aferente, armata să fie mai bună, respectiv să confere, în termenii legii, certitudinea socială a încrederii în ea.

Un control eficient și productiv al instituției militare se face într-un stat în care legile sub care ființează și acționează armata, în oricare dintre ipostazele fundamentale posibile, pace sau război, bunăoară, sunt legi clare, detaliat cuprinzătoare, predictibile, în consens cu proiectele strategice ale statului și așteptările societății.

În trinomul operațional stat – legi – armată, „*temeliile cele mai trainice ale statelor, fie cele noi, cât și cele vechi sau mixte, sunt legile bune și armatele bune (...) și nu pot fi legi bune acolo unde nu sunt armate bune, iar acolo unde sunt armate bune e nevoie să fie și legi bune.*”¹⁰ Altfel spus, sintetizând, putem afirma că finalitatea operațională dintre elementele invocate este semnificativ determinată de existența unor legi bune, a unui control bun și, implicit, a unor armate bune, potrivit dezideratului social al statului.

Plecând de la realitatea că armata constituie și reprezintă un pol definitoriu al puterii în stat, „...*este foarte important ca pârgii constituționale și legale să nu permită cucerirea unei poziții dominante de către factorul militar, iar desfășurarea și utilizarea forței să nu se facă decât sub autoritatea directă și expresă a*

¹⁰ Niccolo Machiavelli, *Principele*, Editura Minerva, București, 1995, p.142.

conducătorilor aleși democratic."¹¹ Acesta ar fi unul din motivele caracterului necesar al controlului, anume *gestionarea social-statală a responsabilităților constituționale ale instituției militare*. Dintr-o altă perspectivă, prin activitatea de control al forțelor armate, se previne o eventuală ingerință a militarilor în spațiul politic societal, aspect cu care Jean Blondel evidențiază următoarele trepte relaționale¹²:

- gradul înalt de profesionalizare a militarilor poate duce la izolarea acestora de restul comunității naționale, militarii manifestând evident tendința de a dezvolta și impune propriile atitudini, propria înțelegere a așteptărilor sociale ale statului;
- probabilitatea intervenției militare descrește în raport cu creșterea legitimității sistemului politic;
- probabilitatea intervenției militare descrește în situația în care sistemele politic, social și economic devin mai complexe;
- probabilitatea intervenției militare crește în contextul în care ideologia dominantă a statului diferă în raport cu responsabilitățile și misiunile caracteristice ale militarilor.

Invocând controlul asupra instituției militare, „*Principiul democratic al controlului civil asupra armatei poate fi el însuși primejduit, întrucât amenințările și crizele militare se pot materializa mai repede decât se poate organiza consensul.*”¹³

Deși, adesea, când se invocă necesitatea controlului democratic asupra armatei, există tentația ca acesta să fie privit drept o garanție a împiedicării declanșării oricăror acțiuni militare cu caracter subversiv, fundamental, prin însăși natura sa, rațiunea controlului democratic rezidă în afirmarea certitudinii că armata acționează în deplin și strict consens cu interesele naționale, proiectate, asumate și promovate de către autoritățile politice democratice ale statului. În același timp, controlul democratic certifică capacitatea armatei de a răspunde celor mai înalte rațiuni ale activității și existenței statale.

Forme, consacrate istoric, ale controlului civil asupra armatei

Decurgând, *de facto*, din ecuația de putere în care se regăsesc atât prin consacrarea lor constituțională, cât și prin legile care decurg din aceasta, consolidând-o specific, controlul civil-democratic asupra armatei amprentează raporturile dintre instituțiile civile și instituția militară, fiind, în ultimă instanță, expresia puterii instituțiilor civile, nu în ultimul rând a societății civile, precum și a

¹¹ Gheorghe Diaconescu, Floarea Șerban, Nicolae Pavel, *Op.cit.*, p. 311.

¹² Jean Blondel, *The Military and its role in the political process*, în *An introduction to comparative government*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1979, p.76-89.

¹³ Alvin și Heidi Toffler, *Război și antirăzboi*, Editura Antet, București, 1995, p.215.

instituției militare. Pentru că, este limpede, controlul, în sine, chiar în nota sa elementară și, de ce nu?, vulgar-empirică, înseamnă putere, o putere dominantă, exercitată asupra altei puteri, dominate.

În definirea și conceptualizarea formelor de control civil-democratic asupra armatei, vom pleca de la ceea ce apreciez că, nu în cele din urmă, reprezintă, chiar dacă nu în asumarea și afirmarea deschisă a scopurilor și naturii sale analitice, o modalitate de situare în anumite standarde a puterii militare, implicit a posibilităților sale de manifestare. Firește, în standardele conceptuale și operaționale impuse și consacrate prin constituție. Or, standardele sunt, pot fi, nu numai instrumente de optimizarea a performanței specifice, ci, dintr-o anumită perspectivă, și o îngrădire a puterii militare, o limită peste care puterii instituției militare nu îi este permis să treacă.

Istoric, din perspectiva configurată și asumată a pledoariei noastre conceptuale, identificăm, validate larg de către comunitatea științifică, următoarele forme de control civil asupra armatei¹⁴, cu precizarea că atributul democratic se subînțelege, în contextele în care controlul este executat de către autoritățile legitime ale statului, alese în mod democratic.

• *Controlul civil subiectiv* - Fundamental, acesta consistă în maximizarea puterii grupurilor civile, cu reprezentare semnificativă în societate, în raport nemijlocit cu instituția militară. Este important să subliniem că numărul mare al grupurilor civile, lipsa minimei convergențe a pozițiilor lor în chestiuni fundamentale ale politicii statale sau în abordarea operațională a intereselor naționale, caracterul diversificat al acestora, ca structură, scopuri și interese, fac imposibilă maximizarea puterii lor la nivelul societății statale, în raport cu armata. Pe cale logică în afirmarea lor la nivelul societății, deducem că maximizarea controlului civil asupra armatei decurge, de fapt, din maximizarea puterii unuia dintre aceste grupuri sau a unora dintre acestea, aflate conjunctural și endemic în consonanță programatică. Practic, definim astfel controlul subiectiv, relațiile de putere dintre grupurile civile, cu finalitate în dominarea unuia/unora asupra altora, sunt cele care, prin natura explicită sau subsecventă a intereselor lor, dau nota controlului asupra armatei. Rezultă, din abordarea la care subscriem, că grupurile civile care nu sunt angajate în acțiunea puterii statale folosesc sloganul tema controlului civil asupra armatei tocmai pentru a-și consolida poziția în raport cu cele care dețin puterea, instituția militară fiind de referință în cuantificarea generală a puterii civile.

¹⁴ Huntington, Samuel P. *Securitatea națională și relațiile civil-militare*, în Armata și societatea. Culegere de texte de sociologie militară, coord. Sava, Nicu Ionel; Tibil, Gheorghe și Zulea, Marian, Ed. Info-Team, București, 1998, pp. 312-335.

• *Controlul civil prin instituția guvernamentală* - Diacronic, ca temă, dar și ca acțiune cu caracter programatic, originea controlului civil o regăsim în încercările instituțiilor parlamentare consacrate în evoluția democratică a societății (Anglia și America, unde forțele armate se aflau sub autoritatea exclusivă a Coroanei), ca modalitate de creștere a influenței și puterii lor în raport cu prerogativele istorice ale Coroanei. La modul concret, exercitarea, în acele condiții, a controlului civil, era o realitate socială implicită, în fapt maximizarea controlului parlamentar asupra forțelor armate afirmându-se în detrimentul puterii regale, a Coroanei Britanice.

• *Controlul civil prin clasa socială* - Este, rezultă evident din sintagma definirii, forma de control proprie segmentării societății în clase sociale. Manifestarea sa a devenit pregnantă în special în statele Europei Occidentale, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea când aristocrația și tânăra burghezie europeană, din a căror înfruntare s-a afirmat istoric societatea capitalistă, au declanșat în mod viguros lupta, primii pentru a menține, ceilalți pentru a dobândi și deține controlul asupra forțelor armate. Lupta în sine a fost potențată de faptul că fiecare dintre clasele sociale reprezentative manifestau față de preocuparea să-și adjudece controlul asupra forțelor armate, control civil, totuși, în termenii la care îl raportăm în prezent, identificându-l, *de facto*, cu propriile interese.

• *Controlul civil prin mijloace constituționale* - Această formă de control face conjuncția dintre atributele fundamentale duale ale controlului exercitat asupra armatei – *civil* și *democratic*, prefigurând conceptual sintagma *control civil democratic*. Rezidă esențial în aprecierea că numai în temeiul unei constituții care arhitectează statutul democratic al societății și îl impune ca atare, se poate exercita asupra forțelor armate ale unui stat un control civil autentic, întreținut axiologic de legitimitatea reprezentativității. Implicit, rezultă că numai în paradigma reprezentativă social și național a unei constituții democratice, care impune și legitimează o guvernare democratică, controlul civil are calitățile și atributele unei acțiuni democratice, ale unei lucrări democratice.

• *Controlul civil obiectiv* – Opus, fundamental *controlului civil subiectiv*, *controlul civil obiectiv* este expresia stadiului în care, ca necesitate istorică, este cultivată, promovată și stimulată maximizarea profesionalismului militar. Contextul propriu-zis este semnat de acea distribuție a puterii politice între militari și civili, prin care să se realizeze și să se potențeze, tendențial mereu către maxim, sistemul atitudinal și comportamental profesional al militarilor. O asemenea abordare face decisiv diferența între controlul civil obiectiv și controlul civil subiectiv, în sensul, cel puțin, al următoarelor afirmații: controlul civil subiectiv își realizează obiectivele asumate recurgând la „civilirea” armatei, în sensul implementării în corpul organismului militar a unui sistem de valori,

atitudini și relații specifice naturii sociale extramilitare, consecința, dezirabilă de altfel, constituind-o maximizarea puterii civililor în domeniul militar; dinspre cealaltă perspectivă, controlul civil obiectiv își atinge scopurile asumate procedând, prin statuarea și afirmarea riguroasă a profesionalismului și a profesionalizării, la „militarizarea” esențială a armatei, în acest fel atribuind statutului de militar calitatea de „slujbaş” al statului.

Concluzii analitice

Panoramarea conceptuală a formelor de control asupra armatei, ne arată că, în expresia și fondul celor denotate, *controlul civil subiectiv* nu este nicidecum o stare de monopol exclusiv al unui anume sistem constituțional, fiind specific, mai cu seamă, societăților nedemocratice sau celor cu democrații anchilozate, închise, reticente, limitative.

O semnificație consensuală cu privire la practica și natura conceptuală a controlului civil asupra armatei, a fost imposibilă, cauza constituind-o tendința, dar și practica fiecărui grup (avem în vedere, într-un fel, o anume școală de gândire) de a defini controlul civil drept o distribuie a puterii, favorabilă exclusiv propriilor sale interese. Este, poate, motivul pentru care, deși invocată încă din zorii instituției parlamentare, la o definiție de largă acceptare operațională, implicit conceptuală, a fost imposibil de ajuns. Situația a schimbat-o apariția și afirmarea, în câmpul profesiilor legitimate social, a profesiei de militar, eveniment care, în sociologia muncii, a dat un alt sens și o altă semnificație relațiilor dintre civili și militari, complicând și îngreunând străduința grupurilor civile de a-și dezvolta influența și puterea asupra forțelor armate. Astfel, formele care particularizau exercitarea controlului civil subiectiv au devenit anacronice, reclamând în câmpul istoric al practicii sociale, apariția unei noi forme a controlului civil, în consens cu exigențele și așteptările operative ale evoluției sociale, acestea regăsindu-se în paradigma conceptuală a *controlului civil obiectiv*.

În același timp, apreciem că, din perspectiva abordată, controlul democratic civil nu urmărește, cum s-ar putea crede, „ținerea în frâu a armatei”, ci, fundamental, faptul ca aceasta să-și exercite atribuțiile și responsabilitățile în strictă conformitate cu Constituția și legile țării, în același timp prin controlul democratic realizându-se: sporirea încrederii societății politice, democratice în instituția militară; facilitarea rezolvării unor probleme cu care se confruntă Armata; împiedicarea săvârșirii unor eventuale abuzuri; cunoașterea realității de facto din armată; armonizarea productivă a relațiilor dintre armată, pe de o parte, și societate, pe de altă parte; dezvoltarea încrederii reciproce, armată - societatea civilă. Mai mult, controlul civil democratic nu are nicidecum, nu ar trebui să aibă, un caracter constatativ, ci, esențial, un caracter de sprijin concret al instituției militare, în îndeplinirea responsabilităților fundamentale ale acesteia.

În același timp, abordarea analitică a problematicii referitoare la *formele de control civil-democratic asupra armatei*, generează teze care configurează înțelegerea conceptuală a fenomenului, semnificative fiind: o privire divizionară asupra societății civile, ne arată dimensiunea de largă cuprindere a acesteia, eliminând ipoteza că, structural, s-ar reduce doar la organizațiile neguvernamentale; valoarea social-statală a societății civile consistă în marea sa diversitate, generată de categoriile umane pe care le reprezintă, de dimensiunea, funcțiile, resursele și oamenii de care este legitimată, de nivelul resurselor, forma de organizare și dimensiunea geografică a acțiunilor întreprinse, de experiența istorică și contextul cultural; în trecerea sistemică de la logica totalitară a construcției sociale la una centrată pe valori cu certă consistență democratică, apariția, dezvoltarea și afirmarea sistemului organizațiilor nonguvernamentale reprezintă un fapt fundamental, contribuind la articularea și armonizarea preocupărilor și dezideratelor majore ale societății civile cu interesele majore manifestate în plan particular; diluarea consistentă a diferențelor de autoritate dintre societatea civilă și instituția militară este sinonimă, din perspectiva teoriei și filozofiei organizaționale, cu intrarea instituției militare într-un proces de fuziune cu întreprinderea civilă; controlul asupra armatei are, istoric, vârsta armatei, ca instituție a statului, existența însăși a armatei determinând în mod necesar controlul asupra ei; o semnificație consensuală cu privire la practica și natura conceptuală a controlului civil asupra armatei, a fost imposibilă, cauza constituind-o tendința, dar și practica fiecărui grup (avem în vedere, într-un fel, o anume școală de gândire) de a defini controlul civil drept o distribuire a puterii, favorabilă exclusiv propriilor sale interese.

BIBLIOGRAFIE

- ZANFIR Cătălin, VLĂSCÉANU Lazăr, *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, 1993.
- ZULEAN Marian, *Militarul și societatea. Relațiile civil-militare la începutul mileniului al III-lea*, Editura Militară, București, 2008.
- COZMA Mircea, *Relațiile civil-militare în societatea românească*, Editura AFT, 2002.
- BABOȘ Alexandru, UDREA Florentin, *Relații civil-militare. Curs*, Editura CTEA, București, 2006.

DIACONESCU Gheorghe, ȘERBAN Floarea, PAVEL Nicolae, *Controlul democratic asupra Armatei României*, Editura Enciclopedică, București, 1996.

CARL VON CLAUSEWITZ, *Despre război*, Editura Militară, 1982.

MACHIAVELLI Niccolo, *Principele*, Editura Minerva, București, 1995.

BLONDEL Jean, *The Military and its role in the political process*, în *An introduction to comparative government*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1979.

TOFFLER Alvin și Heidi, *Război și antirăzboi*, Editura Antet, București, 1995.

HUNTINGTON Samuel P. *Securitatea națională și relațiile civil-militare*, în *Armata și societatea. Culegere de texte de sociologie militară*, coord. Sava, Nicu Ionel; Tibil, Gheorghe și Zulea, Marian, Ed. Info-Team, București, 1998.

Colectiv, *Reflecții și maxime*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.

